

הפטרת שבת ראש חודש

ישעיה ס"ו, א-כד

פרופ' עמוס פריש

בשבת שהיא גם ראש חודש אנו קוראים כהפטרה את הנבואה האחרונה בספר ישעיה (פרק ס"ו). הטעם לבחירת ההפטרה ניכר לעין - בפסוק שלפני האחרון נזכרים השבת וראש החודש גם יחד:

"וְהָיָה מִדֵּי **חֹדֶשׁ** בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי **שַׁבָּת** בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹא כָּל בֶּשֶׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֹר ה' (כג). פסוק זה הוא גם הפסוק החותם את קריאת ספר ישעיהו, שכן בשל היות פסוק כד פסוק של פורענות אין מסיימים בו, אלא שבים וקוראים את הפסוק שלפני האחרון (וכן המנהג גם בסיום הספרים מלאכי, איכה וקהלת).

סיום הספר הוא גם סגירת מעגל, ויש בו רמיזה אל תחילתו. צימודם של החודש והשבת מצוי בכל ספר ישעיהו עוד פעם אחת בלבד - בנבואה הראשונה: "לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנַּחַת נֶשֶׁא קִטְרֶת תוֹעֵבָה הִיא לִי **חֹדֶשׁ וּשְׁבַת** קִרָּא מִקְרָא לֹא אוֹכֵל אֶנּוּ וְעֶצְרָה" (א, יג). בנבואת התוכחה שלו - והיא הפטרת שבת חזון, השבת שלפני תשעה באב - הטיח הנביא בבני יהודה החוטאים, שאין לה' חפץ בקרבנותיהם, שכן הללו אינם אלא פרים שמנים המובאים ללא כוונת הלב; ואילו בנבואת הנחמה הוא מבשר, שלא רק בני ישראל אלא כלל בני האדם יבואו אל מקדש ה' בירושלים ויתקבלו בברכה. אין שם היגד מפורש המציין את הכוונה הטובה המלווה את הקרבנות, אבל דומה שהכלל שנאמר בפתח הנבואה חל גם עליהם: "וְאֵל זֶה אֲבִיט אֶל-עֵינַי וּנְכֵה-רוּחַ וְחָרַד עַל דְּבָרִי" (ב), ולפי הסברו של שד"ל: "הקרבנות רצויים לפני כשהמביאים נכנע על עוונותיו, וחרד ומשתדל בכל כוחו למלאת רצוני ולהתרצות לפני".

השבת וראש החודש מקוימים בידי ישראל, וכיצד זה הם יהיו לפתע לנחלת האנושות כולה? מסתבר שיש לשבת מימד נוסף, והוא מייחד אותה מראש החודש. השבת מוזכרת לראשונה בסיפור הבריאה שבספר בראשית, כשאין בתיאורה התייחסות מפורשת לישראל, אלא כל כולה ביטוי לשביתת הבורא ממלאכתו. יתר על כן, בעוד שדיבר השבת בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן מדגיש את הטעם ה**לאומי** לשמירת השבת - זכר ליציאת מצרים (דברים ה', טו), הדיבר שבפרשת יתרו מתייחס אך ורק לבריאת העולם והוא יכול להתפרש כמתייחס למימד ה**כלל-אנושי**, האוניברסאלי, של השבת, מימד הפונה אל כל בני האדם. דומה, שהבחנה כזו בין שני המימדים של השבת מכוננת בדברי רמב"ם במורה נבוכים (חלק ב, פרק ל"א, בתרגום מ'

שוורץ): "בתורה מופיעים שני טעמים שונים, כי מסקנותיהם שתיים שונות... כי המסקנה של הדיבור הראשון היא קידוש היום וכיבודו... זאת המסקנה הנובעת מן הטעם **כי ששת ימים** וכו'. אך שהתורה ציוותה ופקדה עלינו לשמור אותו, זאת היא מסקנה הנובעת מן הטעם שהיינו **עבדים במצרים**... נאמין בדעה נכונה והיא חידוש העולם המורה על מציאות האל... וניזכר בחסדי האל עלינו".¹ עצם קיום השבת נובע מבריאת העולם, אך חיובנו כיהודים בשמירתה נובע מיציאת מצרים, שבה גאל אותנו ה' מעבדותנו. נמצא שבעלייה לרגל בשבת תוך קבלת עול מלכות שמיים, שבים הגויים וסוגרים את מעגל התכנון שבבריאת העולם, ויוצרים מצב שהאנושות כולה מכירה בבורא העולם.

בנבואתנו מצורף לשבת גם ראש החודש, וזה כנראה אף חידוש גדול יותר, שהרי השבת בכל זאת אחוזה בבריאת העולם, וקדושת השבת נזכרת עוד טרם היות עם ישראל: "וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ" (בראשית ב, ג). אולם, קדושת ראשי החודשים נובעת מן המצווה הראשונה שבה נצטוו ישראל (כלשונו המפורסמת של רש"י בתחילת ביאורו לספר בראשית): "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות י"ב, ב). ההבחנה בין השבת לראש החודש ולשאר המועדים, שזמנם נקבע בעקבות קידוש החודש, קיימת גם במטבע של ברכה: "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", "מקדש השבת וישראל והזמנים" - קדושת השבת קדמה לישראל, וישראל הם המקדשים את ראשי החודשים ואת המועדים. העלייה לרגל של הגויים לירושלים לא רק בשבתות אלא גם בראשי חודשים מבטאת מעין התחברות שלימה אל אורחותיו של עם ישראל. מעין הכרה לא רק באמונתו בבורא (שבת), אלא גם בפסיקתם-קביעתם ההלכתית המעשית של חכמי ישראל (ראש חודש), קביעה שעליה אמר ר' עקיבא: "הרי הוא אומר: 'אַתֶּם', 'אַתֶּם', 'אַתֶּם' שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים: 'אתם' - אפילו שוגגין, 'אתם' - אפילו מזידין, 'אתם' - אפילו מוטעין" (ראש השנה דף כ"ה, עמוד א).

כשאומות העולם מקבלות עליהן את העלייה לרגל בשבת ובראשי חודשים, ובכך בעצם מצהירות על קבלת עול מלכות שמיים, האם לא מתבטל מעמדו המיוחד של עם ישראל? שאלה זו עולה ביתר חומרה למקרא נבואה קודמת בספר ישעיה. בסיום משא מצרים מכריז הנביא הכרזה מדהימה: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאֲשׁוּר בְּרָכָה בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ: אֲשׁוּר בְּרָכָה ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמִמִּצְרַיִם יְדֵי אֲשׁוּר וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל" (ישעיהו י"ט, כד-כה). האם הושווה כאן מעמדן של האומות? כך לכאורה הדבר לפי ביאורו של עמוס חכם (ב"דעת מקרא" על אתר): "ויש לצרף את הנאמר בשלוש הצלעות המקבילות, ושיעור הכתוב: ברוכים מצרים, אשור

1 ראו לכל זה ביתר הרחבה: ע' פריש, יגיע כפיך - יחס המקרא אל העבודה, תל-אביב תשנ"ט, עמ' 82-85.

וישראל, אשר הם עמי, מעשה ידי ונחלתי". אמנם, הוא מציין עדיפות כלשהי לישראל: "ועל כל פנים, ישראל נזכר לאחרונה, לרמז: אחרון אחרון חביב". לא כן פירש אברבנאל. דווקא במקום שעניינו שיא קירוב אומות העולם, טורח הנביא לדעתו להטעים את הישארות מעמדו המיוחד של עם ה'. גם כשאומות העולם תהפוכנה להיות "עמי" ו"מעשה ידי" של ה', יישמר לעם ישראל תואר מיוחד: "נחלתי", וכך הוא מסביר: "ויהיה ישראל מורה בתורתו צדק אליהם ומלמדם להועיל... אבל לא ייקרא נחלה כי אם ישראל בלבד, כי חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו".

הדרך לגאולת האדם ולשובו אל ה', עוברת דרך ירושלים - לא רק בצורך להתייבב לפני מקדש ה' אשר בקרבה, אלא גם בכיבוד ירושלים ובהבאת שפע חומרי אליה, וכן גם בהחזרת בני ישראל מן הגלויות השונות אל ירושלים עירם, כמעין מנחה המוגשת לה' ב"הר קדשי ירושלם" (כ). ומאלף הדבר שאותה נבואה המבליטה את התקרבות הגויים לה' עד כדי עלייה לרגל למקדשו מדי שבת ומדי ראש חודש, אותה נבואה אינה מזניחה את אזכור מעמדו של העם הנבחר גם אז, כפי שהזכרנו בפירוש סופו של משא מצרים, שהרי הנביא מכריז: "כִּי כְאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הִחְדָּשִׁים וְהָאָרֶץ הִחְדָּשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֲמָדִים לְפָנַי נָאֵם ה' כֵּן יַעֲמֵד זֶרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם" (כב), ובלשונו של הרב יעקבסון: "הרי מתבררת לנו כאן למעלה מכל ספק האידאיה האוניברסאלית שבבחירת האומה וסוד נצחיותה: העם יישאר כדי להיות כמין שער שבו יבואו צדיקי אומות העולם למצוא את דרכם אל בורא העולמים".¹

1 הרב י' יעקבסון, חזון המקרא - סוגיות בתנ"ך על פי עיונים בהפטרות השנה, מהדורה שנייה, ב, תל-אביב תשכ"ג, עמ' 157.